

Prof. Dr. Serpil Oppermann*

Doğa Yazınında Beden Politikası *

Özet:

Bu makale, doğadaki insan dahil tüm canlıların ekolojik sistemin birbirini tamamlayan, ayrılmaz birer parçası olduğu ilkesine dayanan Amerikan doğa yazınında savunulan ekolojik temelli beden politikasını kuramsal bir çerçevede ele alarak, insan-merkezci yaklaşımın hem doğaya hem de insan bedenine nasıl zarar verdiğini doğa yazılarından alınan çarpıcı örneklerle tartışmaktadır. Buradaki beden politikası, “herşey diğer herşeyle bağlantılıdır” ifadesiyle bilinen ekolojinin Birinci yasasına dayandırılır. Bu doğrultuda ekolojik temelli beden politikasına yapılan eleştiriler de cevaplanmaktadır.

Anahtar sözcükler: beden politikası, doğa yazını, biyotik topluluklar.

Abstract:

Body Politics in Nature Writing

This paper focuses on the ecological body politics in American nature writing which promotes the ecological principle of interconnectedness, and underlines the crucial significance of a new body politics in which all flora and fauna in the biotic communities, as well as the human beings, are regarded as interdependent organisms of the entire ecosystem. It emphasizes the fact that the present environmental degradation, especially the pollution of the land, air and water, not only destroys the animal and plant species but also has adverse effects on the human body itself. The paper refers specifically to Aldo Leopold’s “The Land Ethic,” Annie Dillard’s *Pilgrim at Tinker Creek*, Barry Lopez’s *Arctic Dreams*, and Terry Tempest Williams’s *Refuge* to underline this contention. It also answers the charges made against the seemingly unmarked human body in American nature writing.

Key words: body politics, ecology, nature writing, biotic communities,

Prof.Dr. Hacettepe Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

* Bu makale, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi tarafından, 15-17.03. 2006 tarihleri arasında düzenlenen “Edebiyatta Beden” konulu “Akşit Göktürk Anma Toplantısı”nda sunulan bildirinin genişletilmiş, ve yeniden düzenlenmiş şeklidir.

İnsanın doğa ve doğal çevreyle olan ilişkisinin temelinde ahlaki, toplumsal, kültürel, ve politik anlamlarla yüklü, ve insan-merkezci epistemolojiye dayalı bir beden politikası yatmaktadır. Doğayı insan-merkezci bir bakışla ve faydacı ilkeler doğrultusunda söylemleştiren bu düşüncede beden, insanın sosyo-kültürel kimliğini oluşturan kavramlardan biridir. İnsanın kültürel bir varlık olarak doğal çevreden ayrı düşünülmesini sağlayan toplumsal söylemler doğanın aleyhine olacak şekilde bir doğa/kültür karşıtlığı üretmiş ve bunun da “doğal” olarak algılanmasını sağlamıştır. Bu ikili karşıtlık aslında, Halil Nalçoğlu’nun deyimiyle, “özneyi merkeze yerleştiren felsefelerin babası”(33) sayılan Descartes’tın beden ve ruh ayırımına dayanan dünya görüşünün benimsenmesinden beri Batı düşüncesini şekillendiren dualizmin bir uzantısıdır. Örneğin, Claude Levi-Strauss’un *La pensée sauvage* (Yaban Düşünce) adlı kitabını Türkçe’ye çeviren Tahsin Yücel çevirisine yazdığı “Claude Levi-Strauss ve Yaban Düşünce” adlı giriş yazısında, “Batı düşüncesi, insanı yücelteceğim diye, önce doğayı ‘budamış,’ sonra da insan kavramını sınırlamaya başlamıştır” (9) der. Yücel, insanın üstünlüğü ve egemen varlık olarak benimsenmesi “sanıldığı kadar ‘insancıl,’ sanıldığı kadar ‘doğru,’ daha da önemlisi, sanıldığı kadar ‘arı’ bir görüş mü?”(9) diye sorar. Bu sorgulamayı gözardı eden geleneksel Batı düşüncesi yabanıl doğa ve insan topluluğu arasındaki derin ayrıma ve doğa/kültür ikili karşıtlığına odaklandığı için ölçütü dualite olan bir beden politikası oluşturmuştur. Dualiteye dayalı epistemoloji insan bedenini ekosistemden kopuk, ve diğer canlılara kıyasla çok daha üstün bir mekanizma olarak algılar. Kartezyen düşünceyi toplumsal söylemlerin merkezine oturtan ve insanı yaradılışın merkezine koyarak tüm doğal çevrenin hakimi konumuna getiren geleneksel beden politikası, doğanın bedenini--biyotik toplulukları oluşturan tüm hayvan ve bitkileri-- insanın ekonomik çıkarları doğrultusunda kontrol edilmesi ve insanın hizmetinde kullanılması gereken bir tüketim kaynağı ve mülk olarak görmektedir. Bu yüzden hem simgesel hem de fiziksel olarak doğal beden kategorisi içine giren toprak ve üstündeki insan dışındaki tüm canlıların bedenleri

ötekileştirilmiş ve sömürgeci bir zihniyetle insanın çıkarları için yaratıldıkları iddiası tüm insan bilimlerinde sözde evrensel bir söylem olarak kabul görmüştür. Bu nedenle doğanın bedeninin sömürgeleştirilmesi “doğal” kabul edilen bir olgudur. Ahlaki normlar içinde kurumsallaştırılan sömürgeci söyleme göre, doğanın bedeni her zaman ikili karşıtıklara dayalı dualist düşüncede ötekidir; ikinci kavramdır, hizmetkar konumundadır. İnsan bedeni ise birinci ve sahiplenici konumdadır, herşeyin üstünde bir öneme sahiptir. Temelinde sosyo-politik ve ekonomik çıkarlar yattığı için, insanın doğaya olan gereksinimi ise asla masum bir gereksinim olmamıştır. Bu yüzden doğanın insanın çıkarları doğrultusunda tüketilmesi ve tahrip edilmesi de “doğal” kabul edilmektedir. Ancak insanın doğanın bedenini çevre felaketlerini giderek arttıracak şekilde bilinçsizce tahribi, kendi bedeninin de hızla tahribine yol açmaktadır. Ekolojik açıdan bakıldığında diğer canlı türleri gibi doğanın bir parçası olan insan sistematik biçimde, hem düşüncesinde hem de bunun sonucu olarak küresel düzeydeki uygulamalarında kendisini doğal bütünlükten ayırmıştır. İnsanın doğaya verdiği zararın aslında kendi bedenine verdiği zarar olduğunu anlaması ne yazık ki çevre bilincinin geliştiği zamanımızda bile yeterli düzeyde yaygın bir anlayış değildir. Doğanın bedenine, toprağa, suya, havaya, ve bitki ve hayvanlara verilen inanılmaz boyuttaki zarar yaşamın çeşitliliğini ve türlerin zenginliğini insanın da aleyhine olacak şekilde yok olmaya götürmektedir. Bu yüzden günümüzde ne doğanın bedeni ne de insanın bedeni saf ve bozulmamış değildir. Bu konu doğa yazınının özellikle üzerinde durduğu bir konu olarak çevreci söylemlerin gelişmeye başladığı 1960’lardan beri önemini korumaktadır.

Doğa-beden ilişkisinde türlerin birbirleriyle olan ekolojik etkileşiminin önemini anlatmaya çalışan doğa yazını edebi ve bilimsel yazı türünün birleştirildiği bir anlatı mozayığı olarak incelenmektedir. Doğa yazınında genellikle doğa tarihi, çevre felsefesi, yazarın kişisel duyguları ve yorumları, doğa betimlemeleri, ve ekolojik incelemelere yer verilir.¹ Doğa yazarları insan ve doğa arasındaki ekolojik bağı, doğanın tüm canlı bedenlerine saygı

ilkesinde ele alırlar. Amaç okura ekolojik bir farkındalık kazandırmak ve insanın kopuk yaşadığı doğal çevreye saygı duymasını sağlamaktır. Bu bağlamda hızla yok edilen türleri ve tüketilen doğal kaynaklarıyla tehlikeye girmiş gezegenimizi bütünsellik anlayışı ile yeniden değerlendirmeleri için okura çağrı yapan doğa yazını, günümüzde edebiyat çalışmalarında önemli bir yer edinmiştir. Ancak, doğal beden politikası bağlamında incelendiğinde bir çok doğa metninde insan bedeninin sosyo-kültürel, ırksal ve cinsiyet özellikleri anlatı içinde ön plana çıkmaz. Bu da doğa/kültür ikili karşıtlığına alternatif olarak sunulan bütünsellik anlayışının bir sonucudur. Ekolojik felsefenin temelini oluşturan bu düşünce ekolojide holistik düşünce olarak bilinmektedir, ve tüm canlıların ekolojik sistemin birbirini tamamlayan ayrılmaz birer parçası olduğu ilkesine dayanır. Bu nedenle doğa yazarları, doğaya yabancılaşmış insan bedeninin doğadan ayrı düşünülemediğini, veya doğal bedenlere üstün sayılamayacağını vurgularlar. Bu anlamda doğa/kültür ikili karşıtlığına oturtulan geleneksel beden politikasını bu sınırlamadan kurtarıp holistik düşünceyle yeniden biçimlendirirler. Böylece egemen söylemin ürettiği insan-merkezci beden politikası doğa yazınında yerini yeni ekolojik boyut ve eko-anlamıyla holistik bir beden politikasına bırakır. Doğa yazınının doğa ve insan bedeni arasında insan-merkezci olacak şekilde ayırım yapmayan bir anlatı tarzı vardır. Bu bağlamda doğa yazınının dikkat çektiği en önemli konu doğanın içsel değerinin (intrinsic value) kabul edilmesi gerektiğidir. Doğadaki tüm canlıların kendi içlerinde değerli oldukları ilkesine verilen içsel değer tanımı tüm doğa yazınının temel ekolojik etik ilkesini oluşturmaktadır. Doğanın kendi içinde, insana fayda anlayışından bağımsız olan içsel değerini çeşitli biçimlerde anlatan doğa yazını, doğayı tüm ekolojik çeşitliliği içinde bütünsel bir beden olarak ele alarak bu bedeni yaşayan değerli bir organizma olarak göstermektedir. Bu yaklaşım, toplumsal söylemi doğa/kültür karşıtlığına dayanan hiyerarşik fikirlerden, ve doğal bedenleri cansız ve ruhsuz birer mekanizma olarak gören Kartezyen düşünceden temizlemeyi amaçlamaktadır.

Çağdaş biçimiyle 19.yüzyılda Henry David Thoreau'nun eserlerinde ilk örnekleriyle ortaya çıkan doğa yazını, daha sonra 20.yüzyılın başlarında John Muir'in Amerika'nın yabanıl doğal alanlarının korunması için yaptığı çalışmalar, ve bu konuda yazdığı eserlerle², ve bu yazarların ardından gelen John Burroughs, Aldo Leopold, Paul Ehrlich, Rachel Carson, Edward Abbey, Wendell Berry, Peter Matthiesen, Wallace Stegner, Barry Lopez, Annie Dillard, ve Terry Tempest Williams gibi önemli doğa yazarlarının katkılarıyla çevreci edebiyatta önemli bir yer edinmiştir. Doğa yazınının Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmasında, özellikle Kuzey Amerika'nın keşfini takiben, 16. yüzyıldan beri yayınlanan ve kıtanın doğal güzelliklerini ve kaynaklarını anlatan kitapların etkisi büyüktür.³ Yani doğa yazını çevreyle yakın ilişkisi olan böyle bir edebiyat geleneğinin ürünüdür.

Rachel Carson'nun 1962'de yayınlanan ve tarım ilaçlarının doğaya verdiği korkunç zararları anlatan *Silent Spring* (Sessiz İlkbahar) adlı kitabının Amerika Birleşik Devletleri'nde çevreci hareketin başlamasına öncülük ettiği, ve 1964'te Doğa Kanunu'nun (Wilderness Act) çıkartılmasında büyük rol oynadığı göz önüne alındığında, doğa yazınının toplumsal ve politik önemi daha iyi anlaşılacaktır. Doğa yazarlarının, yabanıl yaşamın ekolojik, toplumsal, estetik ve politik boyutunu irdeleyen çalışmaları çevreci söylemin yayılmasında ve çevre bilincinin geliştirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca edebiyat eleştirisi içinde akademisyenler arasında giderek artan bir ilgi ve katılımı önemli bir akım haline gelen eko-eleştirisinin de doğa yazını sayesinde ortaya çıktığını biliyoruz.⁴

Doğa yazını, çevre etiği ve felsefesine dayanan ekolojik boyutuyla olduğu kadar, toplumsal ve yazınsal boyutuyla da önemli bir türdür. Eko-eleştirmen Scott Slovic'in de ifade ettiği gibi, "Çağdaş doğa yazınının en önemli konularından biri, bu edebiyatın okurun doğaya yaklaşımında nasıl somut değişimlere ve onu çevresel olarak nasıl doğru davranışlara yönelteceği konusudur" (364). Eko-eleştiriye önemli katkıları bulunan Glen A. Love'a göre ise, "bugün edebiyatın en önemli görevi, insan bilincinin tehdit altındaki doğal dünya içindeki

yerini düşünmesini sağlamaya yönlendirilmesidir”(237). Diğer bir eko-eleştirmen, Gretchen Legler’de doğa yazınının toplumsal boyutuyla ilgili olarak, “Amerikan doğa yazını, doğa, kültür, benlik ve bensizlik arasındaki sınırları güçlendirmeye çalışır” (72) demektedir. Bu açıdan incelendiğinde doğa yazınının benimsediği ekolojik temelli beden politikası geleneksel sosyo-politik söylemin değiştirilmesinde güçlü bir rol oynayabilir. Zira herşeyin birbiriyle olan kopmaz ilişkisini kabul eden toplumsal bir söylem, doğanın içsel değeriyle ve doğal bedenler saygı çervesinde değerlendirilmesinin ilk adımı olabilir. Bu etiği benimseyen doğa yazarları, Legler’in de vurguladığı gibi, bedenlerini doğal ortama katarak, yani doğayla bedensel olarak birleşerek yazarlar. Doğayla birleşerek yazma konusunu Thoreau şöyle açıklar: “Ormanda yaşamaya gittim, çünkü hayatın en vazgeçilmez gerçeklerini karşılamak istedim; bana neler öğreteceklerini görmek, ve ölüm geldiğinde yaşamadım ben dememek için. Hayat olmayan şeyi yaşamak istemedim, yaşam çok değerli...”(343). Thoreau ayrıca doğayla birleşerek yazmayı, metaforik olarak yazarın şafak tanrıçasıyla bütünleşmesi olarak ta görmektedir: “Bütün şairler ve kahramanlar ... Aurora’nın (şafak tanrıçası) çocuklarıdır, ve gündeğümüne kendi müziklerini yayarlar” (342). Yani, gerçek bir doğa metninin yazılabilmesi için, yazarın kendi bedenini doğal ortamda deneyimlemesi, ve içinde bulunduğu dünyayı tüm diğer canlılarla paylaşarak anlamlandırabilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, doğa yazarlarının doğal çevrede yaptıkları uzun gezintiler, bilimsel araştırmalar, ve yabancı doğanın içinde yaşayarak yazdıkları doğa metinleri yeni bir ekolojik beden politikası oluşturmalarını sağlamıştır. Ancak Legler’in de tartışmaya açtığı gibi, doğa yazarları, bedeninin simgesel, politik, sınıfsal ve cinsel kimliğini yazılarına yansıtmazlar. Onların amacı, insan bedeninin biyotik topluluklardan kopuk düşünülmemesini vurgulamaktır. Ancak, bedeni söylemsel, toplumsal ve kültürel kavramlarından soyutladıkları için ortaya bu kavramlardan arındırılmış, cinsiyetsiz ve sınıfsız bir beden kavramı çıkmaktadır. Dikkatle incelendiğinde metin içinde görünürde masumca gizlenen orta sınıf, erkek cinsiyetli ve beyaz bir beden

varlığı eleştiriye açık olsa da, doğa yazarlarının beden politikası, doğal bedenlerin içsel değerini vurgulaması açısından, önemli bir politika olmaktadır. Zira doğayla etkileşime giren insan bedeni, eril ya da dişi, ekolojik bütünün bir parçası olarak sunulmakta ve bu anlamda sınıf, cinsiyet ve bunlara bağlı oluşturulan kimlik kavramları ekolojik anlamda sosyo-kültürel sorunsallığından kurtarılmaktadır. Aslında Legler gibi eleştirmenlerin doğa yazınının zayıflığı olarak değerlendirdikleri bu yaklaşım, ekolojik bağlamda insanı, cinsiyeti, sınıfı, kültürü ve milliyeti ne olursa olsun doğaya bağlaması açısından zayıflık olarak görülmemelidir. Bu konu, her ne kadar doğa/beden/kültür/ ilişkisinde sorunsallığını korusa da, insan bedeninin doğanın bir parçası olarak algılanmasını etkilemez. Zira ünlü ekolog Barry Commoner'in "herşey diğer herşeyle bağlantılıdır" sözüyle altını çizdiği, "Ekolojinin Birinci Yasası"na göre, doğa cinsiyet ve sınıf ayırımına yer vermez. Bunu, eko-merkezci düşüncenin önde gelen isimlerinden olan eko-filozof George Sessions, "holistik ekosistem yaklaşımı" (157) olarak tanımlar, ve eril/dişi ayrımı yapmadan insana ve ekosisteme saygı ilkesinde tartışır. Derin Ekoloji ekolünün yaratıcısı olan ünlü eko-filozof Arne Naess'te, Sessions ile birlikte formule ettikleri Derin Ekolojinin 8 platform ilkesinin birincisinde, "Dünya üzerinde insan ve insan-dışı yaşamın iyiliği ve gelişimi kendi içlerinde değere sahiptir (içsel değer). Bu değerler insan-dışı dünyanın insana olan faydasından bağımsızdır" (68) derken cinsiyet ayrımının üstünde bir yaklaşımın önemini vurgulamıştır. Doğada önemli olan, cinsiyeti ne olursa olsun, biyotik toplumlarda her türün ekosistem içindeki vazgeçilmez yeridir. Yine de birer edebiyat metni olarak, özellikle eko-feminist eleştirinin bakış açısıyla okunduğunda doğa yazınında bedenin cinsiyeti ve sınıfsal kimliği görüldüğü kadar masum değildir ve eleştirel bir bakışla incelenebilir.

Örneğin, Aldo Leopold'un 1949'da yayınlanan *A Sand County Almanac: With Essays on Conservation From Round River* (Bir Kum Yöresi Almanağı) adlı eserinin son bölümünü oluşturan "The Land Ethic" (Toprak Etiği) adlı ünlü yazısı, Odysseus'un Truva savaşından

döndükten sonra ahlaksızlık yaptıklarından şüphelendiği bir düzine köle kızı astırdığı öyküyle başlar, ve “Toprak, Odysseus’un köle kızları gibi, hala bir mülk olarak görülmektedir” (Özdağ142)⁵ der. Burada yok edilen kızların bedenleriyle tahribedilen toprağın bedeni arasında simgesel bir paralellik kurulmuş, ve toprak etiğinin “karaları, suları, bitki ve hayvanları, yani tüm toprağı kucaklayacak şekilde” (Özdağ143) geliştirilmesi, ve bu bağlamda “insanla toprak arasında bir uyum” sağlanmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Elbette kuramsal olarak bakıldığında burada yok edilen bedenlerin cinsiyeti önemlidir; fakat ekolojik açıdan bakıldığında erkek egemen toplumlarda köleleştirilen ve sömürgeleştirilen kadın bedeninin onunla aynı kaderi paylaşan toprağın bedeniyle özleştirilmesi toprak etiğinin önemini ön plana çıkarmaktadır. “Toprak Etiği” bölümüne önsöz olan bu öyküde cinsiyet (asılanların kız olması) ve toplumsal sınıf (toplumun en alt ketgorisinde yer alan ve hiç bir hakları olmayan köleler), özgürlük ve eşitliğin yok sayıldığı kültürel bir yapılaşmada acımasız bir hiyerarşik dünya görüşü içine hapsedilmiş kavramlardır. Bu nedenle metnin böyle bir öyküyle başlaması doğa/kültür karşıtlığını (burada doğa=kadın bedeni, kültür=erkek bedeni) vurgulaması açısından üzerinde durulması gereken bir konudur. Ancak böyle bir yapılaşmaya Derrida’nın yapı sökümlü kuramıyla yaklaşırsak bunların güvenilir kategoriler olmadığını da görebiliriz; zira bu tür ikili karşıtlığa dayalı sistemlerin sürekliliği yoktur. Bu kavramlar aslında kolayca yer değiştirebilmektedir ve doğruluk değerleri tartışmaya açıktır. Yani burada bozulmamış ve saf olanı çağrıştıran doğa ve bozulmuş olanı çağrıştıran kültür kavramları aslında insanın ürettiği toplumsal kavramlardır. Böylece doğayla özdeşleştirilen köle kızların bedeninin birer mülk olarak saflığı, ve kültürü simgeleyen Odysseus’un da bozulmuş olanı temsil etmesi ne derece doğrudur sorusu tartışılabilir. Bu nedenle beden cinsiyet, ırk, sınıf ve kültür kategorileriyle işlenmesi, veya doğa metinlerinin kadın ve erkek yazar tarafından yazıldığında ortaya çıkan farklı anlatı üslupları, toprak etiği çerçevesinde düşünüldüğünde insan-merkezci kategoriler olarak kalmakta ve incelenmesi gereken konunun aslında doğal

bedenlerin korunması olması gerektiği sonucuna varılmaktadır. Leopold'un yazısında dikkat çeken, doğanın bedeninin ötekileştirilmiş olması ve bu yüzden yok edilmesinin “doğal” olduğu düşüncesinin ne kadar acımasız ve yıkıcı bir düşünce olduğudur. Leopold bu çarpıcı örnekle doğayı korumanın önemini dile getirmiştir. Toprak Etiğinin beden politikası işte bu koruma ilkesine odaklanır. Bu yüzden insan bedeninin ırk, cinsiyet ve sınıfsal kimlik anlamlarıyla yüklü olarak kategorileştirilmesini çok fazla önemsemez. Aslında Leopold, insan bedenini, onun cinsiyeti ve toplumsal anlamını hem açacak hem de örtecek şekilde, doğanın acımasızca sömürgeleştirildiğini anlatmak için çarpıcı bir örnek olarak kullanmıştır.

Yine de beden politikası ışığında incelendiğinde doğa yazınında “dikkat çekmeyecek şekilde sanki yalnızca eril beden doğanın bedenini yazabilir” (Legler 73) gibi bir izlenimin yaratıldığı ve insan-doğa arasındaki ilişkinin genellendiği, eko-feminist eleştiriye açık olduğundan göze çarpmaktadır. Eko-feminist eleştirmenlerce sorunsallaştırılan insan bedeninin toplumsal cinsiyeti, onlara göre, anlatıyı şekillendirmektedir ve beden kimliğinin bu yüzden tartışılması gerekir. Bu bağlamda te Barry Lopez'in Kuzey Buz Denizi'ni, yani Kuzey Kutbu ve çevresini anlatan *Arctic Dreams* (Kuzey Kutbu Rüyaları) adlı doğa yazınına örnek olarak inceleyebiliriz. Lopez bu kitabında, anlattığı bölgenin doğa tarihi ve insanın buradaki faaliyetlerini yazarken, beden politikasını eril beden kategorisine göre oluşturmuştur. Burada beden cinsiyeti, sınıfı, ve kültürel kimliği anlatıda gizlenmiş gibi görünmektedir. Yani çetin bir doğal ortamı deneyimleyen bedenin erkek bedeni olduğuna, bu yazının erkek kimliğiyle yazıldığına, ve anlatıcının erkek imzası taşımasına dikkat çekilmez. Bu metinde Kuzey Kutbu'na yapılan zorlu yolculukta ve buzlarla çevrili yabani doğada varolan, onu araştıran ve okura anlatan bedenin cinsiyeti ve sosyo-kültürel kimliğinin eril olması “doğal” bir izlenim olarak ortaya çıkar.

Thomsen Nehri bölgesine gelen modern ziyaretçi bu diyarın canlandırıcı gücünü, zengin ve çeşitli kuş yaşamında, birçok kutup tilkisinde,

çok sayıda Lemming köstebek yuvasında ve biraraya toplanmış kutup tavşanında, ve ovalarda otlayan *caribou*'larda hemen hisseder.(49)⁶

Okuyucu buradaki modern ziyaretçinin beden cinsiyeti ve kimliğinin “doğal” olarak eril olduğunu kabul eder.⁷ Anlatının devamında Lopez, Danimarkalı bir öğrenci ve bir hayvan terbiyecisi olan Poul Henrichsen’la bir araştırma çiftliğinin arazisine girdiğini, oradaki hayvanları nasıl gözlemlediğini yazar. Bir misk sığırının davranışlarını “Oriental” olarak tanımlar. Ona göre bu hayvanın sanki “meditasyon pozunda” durması “Oriental” bir davranıştır (54-55). Lopez Heinrichsen’e edindiği bu izlenimi anlatır ve ondan misk sığırlarının buraya kuzey Çin’den geldiklerini öğrenir (55). Görüldüğü gibi burada önemli olan doğaya giren bedenin eril olması değil, yazarın belki de farkında olmadan kullandığı dilin sömürgeci yansımalar taşımasıdır. Bu yüzden ekolojik beden politikasını amaçlamış bu yazının egemen söylemin tuzağına düşmesi ironiktir. Lopez, yetiştiği kültürel ve toplumsal bağlamı doğal çevresine yansıtmasının bir sonucu olarak misk sığırını “oriental” olarak tanımlamıştır. Doğal bir bedene verilen bu yakıştırma kendini doğayı korumaya adanmış bir yazarın aslında kendisini içinde yetiştiği Batı toplumunun egemen söyleminden pek te uzak tutamadığının göstergesidir, ve yazarın, farkında olmasa da böyle bir sömürgeci söylem içinden doğayı betimlemesi de oldukça ironik bir durumdur. Buna rağmen bu metin okura doğaya gösterilmesi gereken saygıyı ve onun korunmasındaki önemi anlatması açısından çok önemlidir. Bu anlamda, yazarın üstü örtülü olarak metne yansıyan cinsel kimliği değil, çevre bilincini geliştirme çabasının dikkate alınması gerekir. Nitekim Lopez bu kitabıyla 1986’da en iyi Amerikan Kitap Ödülünü (American Book Award) kazanmıştır.

Doğal çeşitliliği, yabancı doğayı, ve doğanın insansız yörelerini anlatan bir çok doğa yazarı, bedene politik ve kültürel kategorilerden uzak, doğayla uyum içinde etkileşen, cinsiyeti belirsiz ve sosyal kimliğinin örtülü olduğu bir anlam verse de, yazı içinde beden fiziksel ve kültürel özelliklerinden tam olarak soyutlanamadığı doğrudur, ancak doğal çevrelerin hızla tahrib edildiği ve ekolojik dengelerin geri dönüşü olmayacak şekilde

bozulduğu dünyamızda yazarın cinsiyeti bu kadar da önemli midir? Eko-feminist eleştirmenlere göre yanıt evet olsa da, kanımca, okurun insan olarak ekosistemdeki yerini anlaması ve yaşadığı gezegene karşı eko-merkezci bir bakış açısı geliştirmesi cinsel kimlik tartışmalarının üstüne çıkmalıdır. Ancak, cinsel kimlik sorunsallığını eleştirel bir platformda anlayabilmek için, bu tartışmalara zemin hazırlayan diğer örnekler kadın doğa yazarlarından verilebilir.

Lopez gibi doğa yazarlarında eril kimliğiyle doğaya giren insan bedeni, Annie Dillard ve Terry Tempest Williams gibi kadın doğa yazarlarında, dişi olarak doğayla etkileşim içinde gösterilmektedir. Annie Dillard'ın *Pilgrim at Tinker Creek* (Tinker Creek'te Bir Hacı) adlı eseri, Virginia'da bulunan Tinker Creek adlı vadiyi, çevredeki dağları, ve bu bölgenin doğa tarihini anlatan bir doğa metnidir. Anlatısının arka planında göze çarpan Dillard'ın Tinker Creek'i nasıl bir bakışla betimlediğidir. Bu da kendisinin kadın kimliğiyle doğayı yazdığını gösterir. Bu eserde doğayı gözlemleyen göz bedensiz ve metinsel bir göz değildir. Tam tersine cinsiyeti ve kimliği belirlenebilen bir bedene ait bir gözdür. Ancak Dillard doğa yazınının ekolojik beden politikasına uyararak görünürde beden kimliğini gizler ve gözlemlerinde doğaya cinsiyeti ve sosyal kimliği belirsiz bir bedenle girer. Oysa yazıdaki birinci tekil şahıs yazarın kimliğini ele verecek bir dille anlatıyı nakleder. Daha ilk sayfada kendisinin geceleri yatağına gelip üzerine atladığını, ve pençelerini bedenini nasıl kan içinde bırakacak şekilde etine geçirdiğini eski bir anısı olarak anlatır. Dillard kendi bedenindeki kan izlerini, doğum veya kurban etme törenlerinde görülen aynı kan izlerini anımsatan kırmızı güllere benzetir (4). Daha sonra yaşadığı Tinker Creek vadisini çevreleyen dağların gerçek evi oluşunu anlatır.

Dağda gezintiye çıkan bir ayı gibi ben de nelerle karşılaşacağımı görmeye gittim. Ama sizi uyarmalıyım; tıpkı ayı gibi benim de tek görebildiğim dağın öteki yüzüydü: yani aynı manzaradan biraz daha fazlası. Güzel bir günde, güneş altında akan su gibi, farklı bir sığınak olan bu dağın ormanla çevrili yamaçlarının görüntüsünü yakalayabilirim. Burada Thoreau'nun "aklın meteorolojik güncesi" dediği bir defter tutup, bu evcilleştirilmiş vadinin öykülerini anlatıp buradaki manzarayı tanımlamayı öneriyorum, ve buranın hala haritası çıkarılmamış uzak köşelerini korkuyla ve titreyerek araştırmayı... (13)

Yabanıl doğayı “korkuyla ve titreyerek” araştıran bedenin cinsiyeti geleneksel sosyo-kültürel söylemde dişidir. Böylece anlatının dili, görünürde bilimsel bir nesnellik izlenimi verse de, burada doğa ve insan bedeni arasındaki ilişki bir kadının gözünden anlatılmaktadır. Erkek doğa yazarlarında korku ve titreme duygusuna rastlanmaz. Orada öne çıkan duygu doğaya duyulan hayranlık şeklindedir. Ayrıca, erkek doğa yazarlarında, jeoloji, ekoloj, biyoloji, ve zooloji gibi bilim dallarının bulgularına yapılan göndermelerle, bilimsel dil kullanımı daha ön plandadır. Örnek olarak, *On Human Nature* (1978) (İnsan Doğası Üstüne) ve, *The Ants* (1990) (Karıncalar) adlı kitaplarıyla iki kez Plutzer ödülünü kazanan doğa yazarı Edward O. Wilson’un *The Future of Life* (2002) (Yaşamın Geleceği) adlı kitabı verilebilir. Aşağıdaki alıntı yazarın metnini bilimsel bir çerveye oturtmasına örnektir:

Ekosistemler, bir dereceye kadar biyo-çeşitliliğin sigorta prensibine göre stabil tutulabilir. Eğer türler bir topluluktan yok olursa, bunlardan boşalan yerler (niche) başka türler tarafından hızlı ve etkili biçimde doldurulur. Tabii eğer bu rol için birkaç değil de birçok aday varsa. Örnek: Bir çam ormanı üzerinden, burada bulunan çeşitli biki türleri ve hayvanları öldürerek büyük bir yangın geçer. Eğer orman biyo-çeşitliyse, orijinal kompozisyonuna ve bitki ve hayvan üretimine daha çabuk geri döner. Büyük çam ağaçları, yalnızca gövdelerinin alt kısmını kavuran ateşten kurtulur ve büyüyüp gölge yaratmaya devam ederler. Birkaç funda cinsi ve herbaceous (otsu) bitki de çabucak rejenerasyona başlar. Yangına açık çam ormanlarında, genetik olarak ısıya adapte olabilen uyuyan bazı tohumların filizlenmesini tetiklenir, ve bu da ormandaki bitki, ot, çiçek ve ağaçların tekrar büyümesini hızlandırır. (109)

Beden politikası açısından incelenebilecek en çarpıcı eserlerden bir diğeri

Terry Tempest Williams’ın *Refuge: An Unnatural History of Family and Place* (1991)

(Sığınak: Aile ve Çevrenin Doğal Olmayan Tarihi) adlı eseridir. Ufuk Özdağ’ın da belirttiği gibi, Williams bu eserinde “Nevada Test Bölgesi’nde süregelen yerüstü ve yeraltı nükleer denemelerinin insana ve biyotik topluluğun bütünlüğüne, dengesine, güzelliğine verdiği büyük zararı çarpıcı bir şekilde” (112) anlatmaktadır. Williams’ın *Refuge*’u doğa yazınında çok önemli bir yere sahiptir, zira bu eser doğanın tüm canlılarıyla birlikte içsel değerini

savunmakta ve Amerikan hükümetinin uygulamaları ve toprağı kullanılması gereken bir araç olarak gören zihniyetine açıkça karşı çıkmaktadır. Yani toprağı faydacı bir zihniyetle kirleten ben- merkezci insanın, eko-merkezci politikalara dönmediğı sürece kendi bedenini de kirlettiğı anlatılmaktadır. Nevada Test Bölgesi'ndeki nükleer testler, yalnızca toprağı ve burada yaşayan canlılara, ve özellikle göçmen kuşlara zarar vermekle kalmamış, kendisi de olmak üzere radyasyona maruz kalan Williams'ın ailesindeki tüm kadınların bedenlerini kanserle savaşmak zorunda bırakmıştır. Bu olayı *Refuge*'un "Tek Göğüslü Kadınlar Klanı" bölümünde babasının ağzından okura sunar. Ufuk Özdağ'ın çevirisiyle:

Arabayla Riverside, Kaliforniya'dan eve doğru gidiyorduk. Sen Diane'ın [Williams'ın annesi] kucağında oturuyordun [...] 7 Eylül 1957 [...] Las Vegas istikametinde kuzeye doğru yol alıyorduk. Patlama olduğunda şafak sökmesine bir saat kadar bir süre kalmıştı. Patlamayı sadece duymadık, aynı zamanda hissettik. Önümüzde giden yakıt tankeri patladı zannettim. Arabayı kenara çektik ve birdenbire, çölün ortasında havaya doğru yükselen, sapı altın renkli mantar bulutunu gördük.. Gökyüzü ürkütücü pembe bir ışıkla titriyor gibiydi. Birkaç dakika içinde arabanın üzerine hafif bir kül yağmaya başladı. (283)⁸

Bu öykü okura 1957 yılında Nevada Test Bölgesi'nde gerçekleştirilen nükleer bomba denemesi sırasında yazarın ailesiyle birlikte nasıl bir tehlikeyle karşılaştığını açıklar. Bombanın etkisiyle radyoaktif serpintiye maruz kalan Williams ailesi kadınlarında yıllar sonra bedenlerini saran kanser vakaları görülmeye başlar. Williams kitabının bu en çarpıcı bölümünde, radyoaktif kirlenmeye maruz kalan çayırlarda otlayan ineklerin sütünü içerek büyüyen çocuklardan da bahseder. Böylece doğaya verilen zararın insan bedenini nasıl kirlettiğini vurgular. Ayrıca nükleer testler sonucunda Büyük Tuz Gölü'nün giderek yükselen su miktarının bölgesel ekosistemdeki dengeleri nasıl bozduğunu, ve bunu yanısıra bölgedeki diğer sulak alanların kuruması sonucu bu bölgeyi sığınak yapmış olan göçmen kuşların nasıl hızla yok olduğunu anlatır. Göçmen kuşların gördüğü zarar, ve ailesindeki kadınlarda görülen kanser vakalarının aynı çevre felaketinin uzantıları olduğunu anlatır. Göçmen Kuşlar Sığımanıyla birlikte Williams'ın ailesi de yok olma tehlikesiyle karşılaşmıştır. İnsan doğayı

katlederken kendi bedenini de kirleterek yok etmektedir. Bu bağlamda Williams insanın ekolojik bir farkındalık geliştirmesinin önemini okura hatırlatır. Bu da bize Aldo Leopold'un köle kızlara benzettiği toprağın mülk olarak görüldüğü öyküsünü anımsatır. Doğa sömürülmesi gereken bir mülk gibi görüldüğü müddetçe insan bedeni de bundan nasibini alacaktır.

Görüldüğü gibi doğa yazınında insan bedeninin kimliği ve cinsiyeti yazıdan tümüyle silinemeyen kültürel bir özne olarak metnin arka planında belirginliğini korumuştur. Beden konusundaki bu sorunsallığa rağmen doğa yazarlarının temel ortak düşüncesine göre insan/hayvan/bitki/toprak/su gibi birbirinden kopuk düşünülmemesi gereken tüm bedenlerin ekolojik bir bütünlük içinde yazılması gerektiğidir. Doğa yazınında beden politikası insanın sosyo-kültürel ölçütlerine göre tanımlanmaması gereken bir politikadır. Zira bu ölçütler, kadın/erkek ikili karşıtlığına odaklanmayı, doğayı faydacı bir boyutta incelemeyi ve kullanmayı öğretmektedir. Doğa yazını, faydacı ve insan-merkezci söylemin insan dahil tüm canlılar için nasıl ciddi bir tehlike oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Bu durumda yapılması gereken, faydacı ölçütleri bir yana bırakıp, doğayı zengin çeşitliliği ve bütünsellik ölçütleriyle yeniden insana yaklaştırmak ve gerçek biyotik bir topluluk kurmaktır. Böyle bir toplulukta insan bedeninin dişi ya da eril olması, doğayla etkileşime giren bedenin deneyimini etkileyip metinlerin dilini biçimlendirirse de, biyotik toplumlarda pek te önemli olmayacaktır. Zira eko-merkezli yeni beden politikasında ikili karşıtlıklar kaldırılıp yerine merkezinin ekosistem olduğu holistik düşünce konulmaktadır.

Sonuç olarak beden politikasının ekolojik boyutunu öne çıkaran doğa yazını, doğanın bedensel anlamda ötekileştirme sürecinden çıkarılıp biyotik topluluklar bütünü olarak eko-merkezci bir epistemolojiyle yazılması gerektiğini söyler. Anlatı dilini biçimlendiren dil de dişil/eril ikili karşıtlığından çıkarılmalı ve insan bedeninin, cinsi, ırkı, sınıfı ve diğer kimlik boyutları ne olursa olsun, doğal bedenlerle nasıl yakın bir ilişki içinde olduğu anlatılmalıdır.

İnsan kaynaklı küresel kriz sonucu tüm canlıların yaşam alanlarının sürekli olarak tehdit edildiği günümüz dünyasında bu yaklaşım geleceğimiz açısından çok önemlidir.

¹ Doğa yazınının detaylı incelemesi için Bkz. Lyon, Thomas J. Ed. *This Incomparable Land: A Book of American Nature Writing*. (New York: Penguin Books, 1989). Bu kitapta doğa yazını üç farklı başlık altında toplanmış ve yedi değişik kategoride incelenmiştir. Ayrıca Robert Finch ve John Elder'in derlediği *The Norton Book of Nature Writing*'de (New York: W.W. Norton & Co, 1990), 18. yüzyılın başından itibaren yazılmış eserlere yer vermesi açısından önemli bir kaynaktır. Diğer bir kaynak, John Cooley'in hazırladığı *Earthly Words: Essays on Contemporary American Nature Writing and Environmental Writers* (Ann Arbor: The U of Michigan P, 1994) ise Amerikan doğa yazarlarının tanıtılması ve incelenmesi açısından önemlidir.

2

Henry David Thoreau'nun *Walden* (1854) adlı kitabı, "Walking" (1862) adlı yazısı, John Muir'in *My First Summer in the Sierra* (1911), *The Mountains of California* (1894), ve *Our National Parks* (1901) yazarların önemli eserlerinden bazılarıdır.

3

Cabeza de Vaca'nın 1527-1537 yıllarında şimdi Florida, New Mexico ve Texas olarak bilinen bölgelerdeki araştırmalarını anlatan *Adventures in the Unknown Interior of America*; 1607'de Kuzey Amerika'da Jamestown adlı ilk İngiliz kolonisinin kurulmasını sağlayan Captain John Smith'in *The General History of Virginia* (1624); William Barford'un 1620'de Püritenlerin yerleştiği Plymouth bölgesini anlatan *Of Plymouth Plantation: 1620-1647*; Hector St. John de Crevecoeur adlı Fransız diplomat, gezgin ve çiftçinin Amerika'da doğayla uyum içinde yaşayan insanları anlattığı *Letters from an American Farmer* (1782); ve William Bartram'ın *Travels through North and South Carolina, East and West Florida* (1791) adlı kitapları doğa yazınına ilham kaynağı olmuş kitaplardan bazılarıdır.

4

Eko-eleştiri kavramı ilk olarak William Rueckert adlı eleştirmen tarafından edebiyat çalışmalarına sokulmuştur. Rueckert'in 1978 yılında yayınlanan "Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism" (Edebiyat ve Ekoloji: Eko-eleştiri'de Bir Deneme) adlı makalesi eko-eleştirin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Ancak eko-eleştirin edebiyat çalışmalarında yaygınlaşmasında, Cheryll Glotfelty ve Harold Fromm'un derlediği, içinde Rueckert dahil birçok eko-eleştirmenin yazılarını toplayan, *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology* (1996) adlı kitap öncülük etmiştir. Glotfelty kitabın "Giriş" bölümünde eko-eleştiriye, "edebiyat ve fiziksel çevre arasındaki ilişkileri inceleme" (xviii) olarak tanımlar. Eko-eleştirmenler, edebiyat eleştirisini insan-merkezci söylemden çıkarıp, çevre-merkezci bir söyleme taşımayı hedeflemektedirler. Bu konuda 1996'dan beri çok sayıda yayın mevcuttur.

⁵ "Toprak Etiği" ile ilgili tüm alıntılar Ufuk Özdağ'ın *Edebiyat ve Toprak Etiği: Amerikan Doğa Yazınında Leopold'cu Düşünce*. (Ankara: Ürün Yayınları, 2005) adlı kitabının son bölümünde yer verdiği çevirisinden alınmıştır. Ss. 141-165

⁶ Makale içinde doğa yazınından yapılan alıntılar tarafımda Türkçe'ye çevrilmiştir.

⁷ Aslında bu doğa yazısı herhangi bir cinsiyet sorgulamasına izin vermez, ancak farkında olmadan egemen söylemin dilini kullanması onu eleştiriye açık bırakmaktadır.

⁸ Bkz. Özdağ, s. 123.

KAYNAKÇA:

Cooley, John. Ed. *Earthly Words: Essays on Contemporary American Nature and*

Environmental Writers. Ann Arbor: The U of Michigan P, 1994.

Dillard, Annie. *Pilgrim at Tinker Creek*. 1974. New York: Perennial Classics, 1999.

Finch, Robert and John Elder. Eds. *The Norton Book of Nature Writing*. New York: W.W. Norton & Co.,1990.

Glotfelty, Cheryll. "Introduction: Literary Studies in an Age of Environmental Crisis." *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Ed. Cheryll Glotfelty and Harold Fromm. Athens: The U of Georgia P, 1996. xv-xxxvii.

Legler, Gretchen. "Body politics in American nature writing. 'Who may contest for what the body of

nature will be?'" *Writing the Environment: Ecocriticism and Literature*. Eds. Richard Kerridge

and Neil Sammells. London, New York: Zed Books, 1998.

Leopold, Aldo. *A Sand County Almanac: With Essays on Conservation from Round River*. 1949. New York: Ballantine Books, 1970.

Lopez, Barry. *Arctic Dreams*. 1986. New York: Vintage, 2001.

Love, Glen A. "Revaluing Nature: Toward an Ecological Criticism." *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Ed. Cheryll Glotfelty and Harold Fromm. Athens: The U of Georgia P, 1996. 225-240.

Lyon, Thomas J. Ed. *This Incomperable Lande: A Book of American Nature Writing*. New York: Penguin Books, 1989.

Nalçoğlu, Halil. *Kültürel Farkın Yapısökümü*. Ankara: Phoenix, 2004.

Naess, Arne. "The Deep Ecological Movement: Some Philosophical Aspects." *Deep Ecology for the 21st Century: Readings on the Philosophy and Practice of the New Environmentalism*. Ed. George Sessions. Boston: Shambhala, 1995. 64-84.

Özdağ, Ufuk. *Edebiyat ve Toprak Etiği: Amerikan Doğa Yazınında Leopold'cu Düşünce*. Ankara: Ürün Yayınları, 2005.

Sessions, George. "Ecocriticism and the Anthropocentric Detour." *Deep Ecology for the 21st Century: Readings on the Philosophy and Practice of the New Environmentalism*. Ed. George Sessions. Boston: Shambhala, 1995. 156-183.

Slovic, Scott. "Nature Writing and Environmental Psychology: The Interiority of Outdoor Experience." *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Eds. Cheryll Glotfelty and Harold Fromm. Athens, Georgia: The U of Georgia P, 1996.

Thoreau, Henry. "Walden, 1854." *The Portable Thoreau*. Ed. Carl Bode. 1947. New York: Viking P, 1965. 258-572.

Williams, Terry Tempest. *Refuge: An Unnatural History of Family and Place*. New York: Pantheon Books, 1991.

Wilson, Edward O. *The Future Of Life*. New York: Vintage, 2002.

Yücel, Tahsin. "Claude Levi-Strauss ve Yaban Düşünce." Claude Levi Strauss. *Yaban Düşünce*. Çev. Tahsin Yücel. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.

